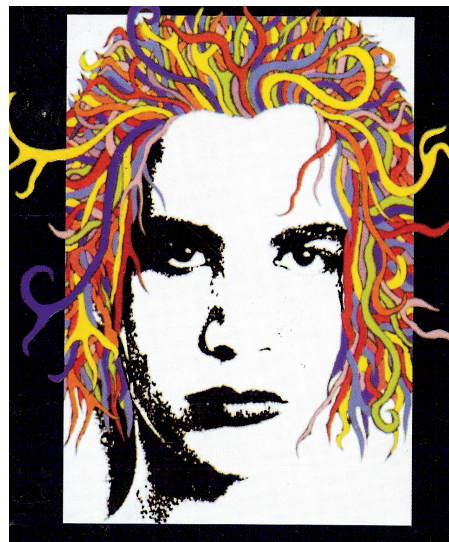


התייחסות ל"התקווה" בשירי רוק ישראליים בשנים האחרונות

א. התקווה לא עובר גלגל"צ (אביב גפן)

אני שונא את התקווה / בתקווה שישנו את התקווה
אני אוהב אותך, אני אוהב אותך, אני אוהב אותך!!!

"אני שונא את התקווה" צורח אביב גפן בשירו "אני שונא" ("עכשיו מעונן", 1993) [תקליטור 1 רצועה 26]. זעקה זו מבטאת את מחאת הנוער נגד המנהיגות הכושלת ותהליך השלום התקוע ("אני שונא את המוטציות שיושבות שם בכנסת / מחפשות למוות תירוץ").



אביב גפן, באדיבות הצלמת רלי אברהמי

די כבר! שירים נוגים על געגועים? כשישראל קיימת כבר יובל שנים? התקווה הישנה של יוצאי רוסיה-רומניה-פולניה לשוב ל"ארץ ציון וירושלים" כבר איננה רלוונטית ("אני שונא אנשים/ בעיקר פולנים / בעיקר גזענים עלובים"). ומה בדבר ההבטחה לשלום ולחיים יפים?

החל ממלחמת יום כיפור חל בחברה הישראלית בכלל ובזמר העברי בפרט תהליך של מעבר מ"שירת רבים" ל"שירת יחיד". החברה הישראלית פסקה להתבטא בלשון "אנחנו", חדלה לדבר על החלום הציוני המשותף והגשמתו, והתמקדה בהצלחות ובהישגים אישיים, בעולמות הפרטיים של כל אחד ואחד. ה"אנחנו" הוחלף ב"אני". נעמי שמר, המלחינה שטבעה את המושג "שירת הרבים", יצאה מן האפנה, ומלחינים כמו שלום חנוך, מתי כספי, ומיקי גבריאלוב ביטאו את עולמו האישי הפרטי של כל יוצר ויוצר. שנות ה-90 הביאו גל גדול של אינדיווידואליזם ברוק הישראלי בצד תקווה מחודשת לשלום (עם חתימת חוזה השלום עם ירדן ב-1994 והסכמי אוסלו ב-1993).

ב-1993 סחף אביב גפן, אחד הילדים שנולדו ב-1973, את הנוער והפך לאמן מוביל. נער המסרב להתגייס לצה"ל, מזוהה עם השמאל, קעקוע ירוק של "Peace" מעטר את כתפו ושיריו נוגעים במוות, בהתאבדות, בסרבנות לגיוס לצבא לצד אהבה ושלום. "בתקווה שישנו את התקווה", זועק אביב גפן בן ה-20 ועמו קהלו, המוני בני נוער המרגישים מרומים מקריסת הערכים בחברה הישראלית. בשיר אחר הם צועקים: "אנחנו דור מזוין!

עכשיו מעונן" ("עכשיו מעונן", 1993). הכעס הרב המתבטא ביללות הגיטרות החשמליות, בעצמת הסולמות היורדים, בצלילים המעוותים ובמכות התופים, הוא הצהרה כואבת על אבדן תמימות בשפת רחוב, בדיבור יומיומי, בשירה בוסרית, ישירה, סלנגית, בלי מטפורות, בקול מאנפף, לא מעובד ולא מתייפף, במילים שמטרתן לא לענג ולהנעים אלא לעורר ויכוחים.

בחייו האישיים של אביב גפן, "אני שונא" הוא התחשבנות אופיינית וכואבת עם שירו של אביו, יהונתן גפן (צנחן, עיתונאי ומשורר, נ. 1947) "אני אוהב" מתוך אוסף שירי הילדים "הכבש השישה עשר" (בהלחנת יוני רכטר). מול התמימות הילדותית המתוקה של האב שכתב לבנו ב-1978:

אני אוהב שוקולד ועוגות גבינה / וארטיק וסוכריות ותות גינה
אני אוהב ימי הולדת / ושקיות עם דברים טובים
ואת השמש ואת הירח / וגם כמה כוכבים.

באה הזעקה הכועסת של הבן:

אני שונא את השמש / את אור הירח / חברת תאורה מסריחה
אם לא היה מוות / הייתי מזמן / מתאבד בקפיצה ירייה.

למה יצא הכעס דווקא כנגד ההמנון? אביב גפן ראה בהמנון סמל מקודש שפג תוקפו, "פרה קדושה" שיש לשחוט, ערך שצבר אבק וחלודה. ויש לשנות ולעדכן אותו על מנת שיבטא את מה שקרה 115 שנה אחרי שחבר. גפן כתב כתשובה המנון חדש, עכשווי – "שיר תקווה" (מתוך "ירח מלא" – האוסף, 1997) [תקליטור 1 רצועה 27].

הלוקליות, הזהות המקומית-לאומית היהודית במינור גלותי מפנה מקומה ל**אוניברסליות** של הבלוז והרוק האמריקאי. באמצעות האנרגיה האדירה של עולם הרוק אפשר ומותר לומר מילים קשות על שטחים, ילדים ורובים. השיר העברי שינה פניו, לא עוד **הזדהות** עם המשותף והמלכד, אלא **מחאה** גלויה ובוטה. לא **חלום** – אלא **ביקורת** על ההווה ו**קריאה לפעולה**.

שיר תקווה / אביב גפן (מילים ותווים בעמ' 122)

בואו נצעד לחלום בלי גזע ולאום / בואו ננסה
עד שיהיה טוב / עד שיהיה
נקבור את הרובים / ולא את הילדים...
נכבוש את השלום / ולא את השטחים...
לחופש הנצחי / **לילדים שלי** / בואו ננסה
עד שיהיה טוב / עד שיהיה

ה"אנחנו" שנצעד וננסה (הזהות הלאומית הקולקטיבית המאפיינת כל המנון) מועשר ב"אני" בבית האחרון באמירה אישית אינדיווידואלית – "לילדים שלי"; למעני ולא רק למען העם, למעני ולמען הילדים שלי – בואו ננסה לפלס דרך אחרת.

ב־2000 פרצה אינתיפאדת אל אקצה. הציבור הישראלי הגיב באכזבה גדולה מן ההנהגה ובגל של נוסטלגיה וחזרה לשירה בציבור. מול סכנות הפיגועים, חזרה שירת ה"אנחנו" בשיר "דרכנו"⁸³ במילים: "לא קלה היא, לא קלה דרכנו / ועינייך לפעמים כה נוגות / עוד שדות פורחים יש לפנינו / עוד הרים גבוהים, וצונני פסגות". גל זה השפיע גם על אביב גפן. בשנת 2000 התמתן סגנונו ובאלבומו "יומן מסע", בשיתוף פעולה עם אריק איינשטיין, בחר בביטוי "מולדת אהובה" (במקום "מולדת חשוכה", במקור) בשירו "עורי עור".

עורי עור מולדת אהובה

כי אנחנו עייפים מאוד, זקוקים למנוחה.

זעמו של אביב גפן על "התקווה" לא חלף. בריאיון באוגוסט 2006, אחרי מלחמת לבנון השנייה, הכריז ברצינות מלאה: "אני רוצה מאוד להלחין את ההמנון של ישראל. מגיע לנו ההמנון יותר טוב. הלחן לא טוב, לא קליט, לא עובר גלגל"צ. יכולנו לבחור שיר יותר טוב. אני מוכן לכתוב ההמנון יותר טוב בחינם. זה פדיחה, אנשים יושבים שעות במטוס, מגיעים לישראל ושואלים את עצמם 'מה זה הדבר הזה?' 'שיר תקווה' שלי הרבה יותר המנון מההמנון שלנו. אם אולמרט גבר – שייקח את ההצעה"⁸⁴.

ב. החלום יגוע אם נאבד את התקווה (סאבלימינל והצל)

בעקבות גל של פטריוטיות ששטף את המדינה במהלך האינתיפאדה השנייה, בשנת 2000, החל צמד הראפ "סאבלימינל והצל" (קובי שמעוני ויואב אליאסי) ליצור בסגנון שכונה: "היפ־הופ ציוני". לאלבומם הראשון מ־2001 קראו השניים "האור מציון" ובו הם מטיפים לציונות, ללאומיות, לשירות בצה"ל, לסובלנות (בשיתוף פעולה עם הראפר הערבי ת'אמר נאפר מלוד) ולהתנגדות לסמים ולעישון. האלבום זכה לתואר "ראפ השנה" ב־2001.

בהשפעת "סאבלימינל והצל" החלו "הדג נחש" ליצור היפ־הופ מחאה ישראלי. בין שיריהם נכלל גם "שיר הסטיקר", למילים הגזורות מסמאות הפוליטיקה בארץ, שהדביק יחד הסופר דוד גרוסמן ("חומר מקומי", 2004). להקת רוק עכשווית אחרת לא בחלה בַשם "הבילויים" (ככותרת האלבום ראשון, 2003) ובכותרת "שכול וכישלון" (רומן של יוסף חיים ברנר מ־1920) לאלבומם השני (2007).

83 שהפך ללהיט סדרת הטלוויזיה "הבורגנים" ב־2002.

84 מתוך ריאיון עם אביב גפן, **ידיעות אחרונות**, מדור "7 לילות", 25.8.2006.

בעקבות ההצלחה המשיכו "סאבלימינל והצל" בהתייחסות ישירה לנושא התקווה בצד השכול והקושי בחיים בארץ. השיר "תקווה" (2003) מחזיר את טון ה"ביחד" וה"אנחנו" לזמר העברי [תקליטור 1 רצועה 28]. השיר נפתח בטון דקלומי, קצבי, שגרתני, אופייני לראפ (מילים ותווים בעמ' 123):

התקווה בראשנו, אהבה בנפשנו
החלום ברוחנו, אז לעד נמשיך בדרכנו

השיר ממשיך בטון בוטה, גס וכועס, עד ניבול פה:

ת'תקווה בלב נועל, עם חזק לא נתקפל
כי לא נולד הבן זונה שיעצור את ישראל.

בסופו של דבר, אחרי מבול דקלומי של מילים רותחות וכועסות (בחלקן ציטוט ממהדורות חדשות), מגיעה התקווה בדמותה של המנגינה הכורכת יחד חלום ואהבה:

בואו נמשיך, החיים לפנינו / לא מאוחר כי מחר יום חדש
החלום יגווע אם נאבד את התקווה / אז הושיטו יד לאהבה.

השיר מסתיים בהשלמה, בבקשה ובתפילה בצד אנרגיה מחודשת לתקן את העולם:

אלוהים, תן לי ת'תקווה לקבל מה שאין
תן לי את הכוח לשנות את מה שכן
תן לי את האומץ לנסות לתקן את העולם
בואו נמשיך, החיים לפנינו...



סאבלימינל – קובי שמעוני